

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת פקודי, תשס"ה
מספר 591מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

על בוני המשכן והמקדשים

הפסוקים הראשונים בפרשה, חוזרים ומתארים בהרחבה פרטים ידועים על המשכן (שמ' לח: כא-כג):

אלה פקודי המשכן משכן העדת אשר פקד על פי משה עבדת הלויים ביד איתמר בן אהרן הכהן. ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר צוה ה' את משה. ואתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש וחשב ורקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש. מה פשר החזרות הללו? הרב עובדיה ספורנו מדייק מהאמור בפסוקים על מעלות המשכן, על אלה שבנו אותו ועל העובדים בו, והוא משווה בנקודות אלו בין המשכן לבין בית ראשון ושני, ומנמק בכך את סיבות חורבנם:

סיפר מעלות זה המשכן שבשבילם היה ראוי להיות נצחי ושלא ליפול ביד אויבים: (א) שהיה 'משכן העדת' שהיו בו לוחות העדות. (ב) 'אשר פקד על פי משה'. (ג) שהיתה 'עבדת הלויים ביד איתמר'. (ד) 'ובצלאל בן אורי למטה יהודה עשה' שהיו ראשי אומני מלאכת המשכן וכליו, מיוחסים וצדיקים שבדור. ובכן שרתה שכינה במעשה ידיהם ולא נפל ביד אויבים.

אבל מקדש שלמה שהיו עושי המלאכה בו מצור, אע"פ ששרתה בו שכינה, נפסדו חלקיו, והוצרך לחזק את בדי הבית ונפל בסוף הכל ביד אויבים. אבל בית שני שלא היה בו גם אחד מכל אלה התנאים, לא שרתה בו שכינה ונפל ביד אויבים. כי אמנם בית שני לא היה משכן העדות שלא היו בו לוחות העדות, ולא פוקד כי אם ע"י כורש, ולא היו שם בני לוי, וכך המתעסקים בבנינו היו צידונים וצורים כמבואר בספר עזרא.

הסיבה המרכזית לנפילת בית ראשון ושני ביד אויבים, היא עובדת שיתוף גויים בבנייתו. לפי המסופר, "עושה המלאכה מצור" בבית ראשון היה יהודי שאמו משבט דן, ואביו משבט נפתלי (מל"א ז: יג-יד; דבה"ב ב: יב-יג). נראה אפוא שכוונת הר"ע ספורנו היא לעצם קניית חומרי הבניה מחירם מלך צור (מל"א ה: כ-כה; דבה"ב שם: יד-טו).

גם בבית שני הזמינו חומרי בניין מצור וצידון: "ויתנו כסף לחצבים ולחרשים ומאכל ומשתה ושמן לצדנים ולצרים להביא עצי ארזים מן הלבנון אל ים יפוא" (עזרא ג: ז). ואולם כאשר יושבי הארץ שאינם יהודים רצו להשתתף בבנייתו, הם נדחו: "ויאמר להם זרְבָבֶל וישוע ושאר ראשי האבות לישראל לא לכם ולנו לבנות בית לא-להינו, כי אנחנו יחד נבנה לה' א-להי ישראל" (עזרא ד: ג). אנחנו יחד - אנחנו היהודים. תגובה דומה הגיב נחמיה אחר כך, כאשר לשותפותם בבניין חומת ירושלים: "ואנחנו עבדיו נקום ובנינו, ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם" (נחמיה ב: כ).

הרמב"ם (הלכות שקלים ד: ח) מציין פסוקים אלה מעזרא ומנחמיה, כשהוא עוסק בשאלת תרומת מחצית השקל על-ידי גוי לבניין המקדש ולבניין ירושלים (על-פי המשנה בשקלים פ"א מ"ה; ירושלמי שקלים א: ה, מו ע"ב):

וגוי שהתנדב מעות לדברים האלו, או שהתנדב לעשות עמהם בחנם, אין מקבלין ממנו ואפילו גר תושב, שנאמר: 'לא לכם ולנו לבנות בית לא-להינו' (עז' ד: ג), ונאמר: 'ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם' (נחמ' ב: כ).

וכך כתב גם ביחס לתרומת גוי שלא במסגרת מחצית השקל (רמב"ם הלכות מתנות עניים ח: ח): עכו"ם שהתנדב לבדק הבית אין מקבלין ממנו לכתחלה, ואם לקחו ממנו אין מחזירין לו. היה הדבר מסויים כגון קורה או אבן מחזירין לו, כדי שלא יהא להן דבר מסויים במקדש, שנאמר: 'לא לכם ולנו'... ואין מקבלים מהם לחומת ירושלים ולא לאמת המים שבה, שנאמר: 'ולכם אין חלק וזכרון בירושלם'.

באיסור לשיתוף גויים בבניין המקדש היה מקום להבחין בין רכישת חומרי בניין ועצים מהם לבין שיתופם בעבודה הממשית של בניין הבית והחומה, כדי שלא יהיה לגויים חלק בהם. אך נראה שהר"ע ספורנו רואה פגם גם בעצם קניית החומרים מגויים. בית המקדש וירושלים צריכים להיבנות על-ידי עם ישראל בלבד, ללא כל מעורבות מבחוץ.

במקור אחר ניתן לראות דוקא יחס חיובי לשותפים הגויים (מסכת כלה רבתי פרק ג, הלכה כג):

שבעה נכנסו בחייהם לגן עדן... חירם מלך צור. משום מאי זכה? משום שעשה משכן, כמו שעשאו משה, דכתיב: 'ואת כל הכלים האלה (כתיב האהל) אשר עשה חירם למלך שלמה בית ה'" (מל"א ז: מה). מאי אהל? זה אהל מועד.¹

נראה שהדבר תלוי בכוונה. אם השותפות בבניין היא לשם שמים, לסייע לעם ישראל לבנות את המקדש וירושלים, ההתייחסות היא חיובית. אך אם המטרה היא כדי שיהיה אפשר לטעון אחר כך שגם לגויים יש חלק ונחלה במקדש ובירושלים - ההתייחסות היא שלילית. ייתכן שהמגמה החיובית הייתה של חירם עצמו, אך לא של עבדיו ואנשיו, ולכן הר"ע ספורנו רואה בזה חיסרון. מנהיגי בית שני הבינו שרצונם של הגויים יושבי הארץ להשתתף בבנייה נובע ממגמה שלילית,² ולכן דחו אותם, ואכן אז התגלתה כוונתם האמתית. שהרי מאז פסק בניין הבית למשך מספר שנים (עזרא ד: ד-ה). הם גם ניסו לחבל בבניית חומת ירושלים לאחר שנדחו על-ידי נחמיה (נחמיה ג-ד: ו). על פי פירושו של הר"ע ספורנו נראה שלא יקבל הבחנה זו בין הגויים עפ"י כוונתם, וכל שותפות עם גויים היא שלילית, לדעתו.

התייחסות מעניינת לנושא זה נמצא בדבריו של הראי"ה קוק על החלוצים שהצטיינו במסירותם לבניין הארץ עם תחילת שיבת ציון בעת החדשה. ידוע שרוב החלוצים התרחקו משמירת תורה ומצוות, וכך העריכם וכתב עליהם (י"ט שבט תרע"ח) בשבתו בלונדון בזמן מלחמת העולם הראשונה (אגרות הראי"ה ג עמ' קנה-קנו):

כן, אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו... לעת עתה הולכים ומתגלים צדדיו היותר חיצוניים, ע"י פועלים המוכשרים לכוונן את המעשים הללו, כערכם של הצידונים היודעים לכרות את העצים מן הלבנון לבנין בית ה', יותר מישראל. אשר עינם ולבם וכל רגשי נשמתם נתונים אל הבית הגדול והקדוש, אשר נקרא שם ה' צבאות יושב הכרובים, אשר ידעו את שמו לדבקה בדבריו ובדרכיו בכל לבם ובכל נפשם.

החלוצים, שיחסם לחיי הרוח של עם ישראל היה מרוחק וחיצוני, הם אלה שבנו בפועל את הארץ, לעומת "אותם חרדים תמימי לב אשר מעומק טהרת רוחם, התנגדו אל הציונות" (הראי"ה קוק, שם).

ישנם עוד שני מקומות בפרשה שבהם הר"ע ספורנו עוסק בהבחנות בין המשכן לבין בית ראשון ושני. התורה ציינה את כמות הזהב והכסף שבמשכן, שהייתה מעטה לעומת ההשקעה

¹ אם כי יש אומרים שיש להוציא מהרשימה את חירם מלך צור, ולהכניס אחר במקומו. ראה: מסכתות קטנות, מסכת דרך ארץ פרק א הלכה יח. וכן: "וכי בגן עדן היה חירם? אתמהא" (בראשית רבה ט, ה).

² רש"י ומצודות מפרשים שם, שכוונתם המקורית היתה להשתלב בעבודת הבנייה כדי שיוכלו לחבל בה.

בבית ראשון וההשקעה בבית שני, בימי הורדוס. מכאן אתה למד "שלא קיצבת העושר וגודל הבנין יהיה סיבה להשרות שכינה בישראל, אבל רוצה ה' את יראיו ומעשיהם לשכנו בתוכם" (ר"ע ספורנו שמ' לח: כד). וכן הוא אומר כי השכינה שרתה במשכן בקביעות, "וזה לא היה בשילה, ולא בבית ראשון, ולא בבית שני. אבל יותר מזה יהיה בבית שלישי יבנה במהרה בימינו כאמרו (זכ' ב: ט): "ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה" (ר"ע ספורנו, שמ' מ: לו).

הרב יהודה זולדן
המדרשה לנשים